

ובענין הנוסח 'אם נתחייבתי חטאת' – הטור (או"ח סימן מ) כתב שבחטאת לא יאמר 'יהי רצון כאילו הקרבתי חטאת', שהרי אינה באה בנדבה. והב"ח כתב שיכול לומר שאם נתחייבתי חטאת כאילו הקרבתי. ותמה עליו המגן-אברהם, שהרי קיימא לן שחטאת בעי ידיעה בתחילה? ואמר רבינו: דהנה יש לחקור בגדר הדין דחטאת בעי ידיעה, אם זהו דין בהקרבת הקרבן או שזהו דין בחיובי הגברא? וכבר האריך בזה רבינו בקהלות יעקב שבת וכריתות. ומזהב"ח משמע שהבין שזהו דין בקרבן, שצריך שיוקבע בקרבן בבירור שחייב חטאת, ואם כן היכן שאינו מביא קרבן שפיר יכול לעשות תנאי. אמנם הטור סובר שזהו דין על הגברא, ולכן אין זה מועיל גם באמירת פרשת הקרבנות' (מתוך ספר 'תולדות יעקב', עמ' רצט).

דף כג

'שניהם מביאים חטאת אחת' – ואי אפשר להם לסמוך על הקרבן, שהרי אחד מהם סומך שלא לצורך ונמצא עובד בקדשים. ותקנו חכמים להביא קרבן ללא סמיכה, כדי לפטרם מחיוב קרבן (עפ"י תוס' זבחים עה ד"ה האי. וע"ע תוס' מנחות סג: תו"י לעיל ז:).

בספר חדושים ובאורים (ב,ג) כתב שמצד הדין מודה ר' שמעון שכל אחד מביא אשם תלוי, אלא שאפשר לשניהם להביא חטאת אחת. ואולי גם ראוי לעשות כן.

ולדבריו אלו לכאורה אין מובן מה ראו חכמים על ככה, להפקיע מצות סמיכה משום חסכון ממון. ומוזה משמע לכאורה שחייב הוא מצד עיקר הדין להביא כפרה גמורה, דהיינו חטאת או אשם ולא להביא קרבן שאינו אלא תולה. או משום שאין להרבות בקרבנות אשם-תלוי שלא לצורך, משום לתא דחולין בעזרה.

ושמא לפי שיטתו יש מקום לומר שכל אחד מהם סומך, ש"ל שהסמיכה היא מצוה על הגברא ולא (רק) בחפצא, ועל כן גם כשהקרבן הוא אחד, הרי על כל אחד מהם מוטל חיוב הבאת קרבן (אשם תלוי) להתכפר, אלא שכל אחד יוצא ידי חובתו בחטאת עם התנאה, הלכך יש לומר שיכול לסמוך משום חובת כפרתו הפרטית. וצ"ע.

'חתיכת חלב וחתיכת קודש, אכל אחת מהן ואינו יודע איזה מהן אכל – מביא אשם תלוי'. לכאורה דין זה אינו כפי שיטת ר' יהודה (לעיל יט:): בדעת ר' יהושע, שכל שחטא ודאי ואינו יודע במה חטא, כגון חלב ונותר לפניו ושגג באחד מהם – אינו מביא אשם תלוי.

ואולם הרמב"ם, הגם שפסק כר' יהודה (שגגות ב,ג,ה,ה), פסק (ט,יג) 'חתיכה של חלב וחתיכה של הקדש, אכל אחת מהן – מביא אשם תלוי משום חלב'. ועל כרחנו יש לחלק, ששונה כאן כיון שאין חטאת באה על מעילה אלא אשם, הלכך כלפי חטא שחייבו חטאת הלא אינו יודע אם חטא אם לאו. 'ועדיין צריך עיון בזה' (שפת אמת. וכ"כ בתפארת ישראל אות לב, מבין המחבר).

יתכן ודברי הרמב"ם אמורים רק לפי מה שפסק שאין אשם תלוי בא על ספק מעילה, שאו חיוב אשם תלוי בא משום צד אחד בלבד בספק, כבעלמא, ומתקיים בו 'לא הודע חטאתו' [וזהו שדקדק הרמב"ם להדגיש 'מביא אשם תלוי משום חלב'], אבל לר' עקיבא שמחייב אשם תלוי נמצא לפי שני צדדי הספק חטא בחטא שיש בו 'אשם תלוי', והרי אין אשם תלוי מכפר על הודאי, מה תאמר כיון שאינו יודע במה חטא ואי אפשר לחייבו חטאת או אשם, לכן חייב אשם תלוי – הלא אשם תלוי אינו צריך ידיעה במה חטא, נמצא שכלפי חיוב אשם תלוי יש כאן ודאי חטא ושוב אין יכול להתכפר בו.

'אמר ליה: ההיא בגסה'. על דברי רש"י שלכן יש דין מעילה בנותר, אעפ"י שהנותר אסור בהנאה – מפני שאם עלה

למזבח לא ירד (ובכל המסתעף) – ע' (תו"י לעיל יג סע"ב); שו"ת אחיעזר ח"ב כח; מו,ו; חדושי הגר"ר בנגיס ח"ב נח,ט; שו"ת דובב מישרים ח"א לה; קהלות יעקב פסחים כ; מעילה א,ז; אבי עזרי (קמא) הל' מעילה ה,יד; (רביעאה) מעילה ג,יא.

(ע"ב) 'תדע שכן הוא, דהא רבי סבירא ליה איסור חל על איסור... דתניא רבי אומר כל חלב לה' לרבות אימורי קדשים קלים למעילה, ומעילה איסור מיתה וקא חייל על איסור חלב דאיסור כרת הוא. יש לשאול על הלשון 'תדע שכן הוא', במה עדיפה ברייתא דרבי על הברייתא הקודמת? ויש לומר, מהברייתא הקודמת אין הוכחה גמורה, כי היה מקום לומר שהריבוי מאשר לה' מתייחס לאימורים אחרים כגון הכליות ולא על חלב שהוא ב'כרת', שהרי עיקר ענין הכתוב בא לרבות אימורים שאעפ"י שאינם נאכלים לטהורים [והלא דרשו (במנחות כה): שכל שאין נותר לטהורים אין חייבים עליו משום טומאה] האוכלם בטומאה חייב. ולכן מביא מרבי, שמרבה מכל חלב למעילה. וממילא מסתבר שהכתוב שריבה אימורים לטומאת הגוף, אף החלב בכלל.

ועתה חוזר בו ממה שמעמיד בכוליא (עפ"י חזון איש לקוטים עמ' 342 סק"ו).

ועפ"י שאין הדרשות באות ללמד שאיסור חל על איסור אלא ממילא שמענו. וע' בזה משא ומתן ב'חדושי הגר"ח על הש"ס'. וע"ע יד כהן.

עוד י"ל באופן פשוט שמהברייתא הקודמת אין הוכחה שגם רבי שמעון הסובר אין איסור חל על איסור מודה לדין זה, ויתכן שידרוש הכתוב אשר לה' לדבר אחר (כמו שהביא רש"י בד"ה דקסבר), אבל מברייתא דרבי שמענו שבקדשים אומרים איסור חל על איסור יותר ממקום אחר (מהרי"ד ויזר שליט"א).

ז'מעילה איסור מיתה וקא חייל על איסור חלב דאיסור כרת הוא, ש"מ בקדשים גלי קרא'. מבואר כאן [וכן לעיל יד], שהכלל 'אין איסור חל על איסור' שייך גם לענין דין מעילה, ולולא גזרת הכתוב המלמדת שבקדשים איסור חל על איסור, לא היה חל איסור מעילה על שאר איסורי תורה. ויש לשאול, הלא דין מעילה נובע מגזלת ההקדש ופגימתו, והרי זה דומה לגזול את חברו שאין שייך בו 'אין איסור חל על איסור'.

[ועוד יש לשאול, לפי מה שכתבו כמה ראשונים שלכך הנדרים חלים על איסורי תורה ואין אומרים 'אין איסור חל על איסור' – לפי שהנדר 'איסור חפצא' הוא לכך חל על 'איסור גברא'. לפי זה הלא גם ההקדש הוא 'איסור חפצא' ודין הוא שיחול על איסור חלב וכדומה].

ויש לומר שחיוב קרבן מעילה אינו בא על גזלת ההקדש ופגימתו גרידא, אלא הוא נובע מעבירת ה'לאו' דמעילה [מלא תוכל לאכל בשעריך, או ממקור אחר – ע' רמב"ם וראב"ד פ"א דמעילה], הלכך הנידון הוא על אזהרת מעילה, והרי אזהרה זו כמותה כשאר אזהרות ואיסורים שבתורה שאינם חלים על איסור (עפ"י קהלות יעקב נדרים יח. ע"ש בהרחבה).

עוד בענין אי-חלות איסור מעילה על חלב, והלא לכאורה שני איסורים נפרדים הם, זה איסור הנאה וזה איסור אכילה – ע' ערוך לנר; לקח טוב כלל י; חזון איש לקוטים דף קעא סק"ה; אבי עזרי (קמא) סנהדרין יט,ד; חדושים ובאורים מעילה יח:

פרק ששי – 'המביא אשם תלוי'

ז'רבנן סברי מתוך שלבו נוקפו גומר ומקדיש'. בקהלות יעקב (יא) באר בהרחבה שתי שיטות; שיטת

התוס' (יח. ד"ה והכמים), שלדעת חכמים אדם מקדיש את האשם הקדש מוחלט, והרי לפנינו קרבן שיש בו קדושת-אשם ודאית, גם אם יוודע לו שחטא או שלא חטא. וכשהוברר קודם השחיטה שאינו מחוייב בו, הרי זה כשאר 'מותר אשם' שרועה עד שיסתאב ויפלו דמיו לנדבה.

ואולם דעת הרמב"ם נראית [עפ"י הסוגיא בנזיר כט] שקדושת האשם הינה מסופקת ולא ודאית, וחידשה תורה להקריבו ולאכלו הגם שיש כאן צד 'חולין בעזרה' [ולכך פסק הרמב"ם (מעשה הקרבנות יח,י), שהשוחטו בחוץ פטור], אלא שסוברים חכמים שדעת האדם להקדישנו בכל אופן, וגם אם יוודע לו שאינו חייב אשם תהא קדושתו קדושת עולה כדין מותר אשם. אך אם לא יוודע לו, הרי כאן קדושה מסופקת, שמא לא חטא [כי אין לו תורת קרבן-כפרה אלא אם באמת חטא].

ולפי שיטה זו לכאורה היה אפשר שייקרב הוא עצמו לעולה כשנודע לו, אלא שנראה על פי מה שאמרו (בנבחים ה: ובפסחים עג ועוד), שגם אשם שכיפרו בעליו באחר דינו להינתק לרעה, אעפ"י שמצד הדין הוא עצמו ראוי להיקרב עולה – משום גזרת חכמים לאחר כפרה אטו לפני כפרה, וגזרה זו שייכת גם באשם תלוי, הלכך ירעה ויפלו דמיו לנדבה.

מה שהקשה שם על התוס' מן הסוגיא בנזיר (כט) שמבואר שם שאשם תלוי יש בו 'איסור אחד', היינו חולין בעזרה, והלא לפי חכמים גומר ומקדיש באופן מוחלט, גם אם יוודע לו שלא חטא – נראה, לפי שבאשם תלוי חידשה תורה להקריבו גם ללא סברת 'גמר ומקדיש' וכגון שהוזמו עדיו, שמודים חכמים שאין לבו נוקפו (לרב יהודה, להלן בגמרא), או כגון שיאמר בפירוש שאינו מקדיש קדושת ודאי אלא קדושת ספק (שגם החולקים על רב יהודה נראה שמודים באופן זה) – גם בכגון זה אמרה תורה להקריב אשם תלוי. וזהו שאמרו בגמרא שם שאין ללמוד חטאת העוף הבאה על הספק מאשם תלוי שתהא נאכלת, כי באשם לא מצינו שחידשה תורה להתיר אלא איסור אחד, והיינו באופנים הנזכרים, משא"כ חטאת העוף יש כאן שני איסורים, חולין בעזרה ואכילת נבלה.

עוד בגדרי 'מתוך שלבו נוקפו גמר ומקדיש' – ע' שפת אמת כאן; אבי עזרי (קמא) פסוה"מ ד, יט; רוצח ושה"נ י; ברכת מרדכי ח"א ד; חדושים ובאורים ז, א; אמרי דב אות קנה. וע"ע במובא לעיל יח אודות קדושת האשם, אם היא נחשבת קדושה ודאית לכל דבר אם לאו.

דף כד

'...אלא לאו בעדי הזמה, ודכוותיה גבי אשם תלוי בעדי הזמה'. לפי אוקימתא זו שמדובר בעדי הזמה, יש להניח שגם בהמשך המשנה, בנודע לאחר זריקת הדם, מדובר באופן זה. ויש לשמוע מכאן שאם הוזמו העדים לאחר זריקה – הבשר ייאכל. [וכן יש לדייק מלשון הרמב"ם – פסוה"מ ד, יט]. וזה שלא כדעת האור-שמה (סוטה ד) שכתב כדבר פשוט שבכגון זה אין שייכת סברת 'כיפר ספיקו והלך לו', שהרי הוברר למפרע שלא היה כאן מעולם ספק אמתי שהרי עדי שקר היו ולא חל חיוב 'אשם תלוי' כלל.

ובאור הדבר, כיון שלפי מחשבתו היה לו ספק-חטא, וסבר שנתחייב באשם תלוי – חל עליו חיוב אשם תלוי ממש (עפ"י אבי עזרי פסוה"מ ד, יט; סוף הל' רוצח – בשם הגראצ"ה קמאי. ע"ש ובמכתב הראצ"ה שבסוף הספר. וכבר נקט כן באבן האזל הל' פסוה"מ שם והוכיח מדברי הרמב"ם בהלכותיו ובפירושו. וכן כתב בחדושים-ובאורים ז, ד).

נראה לישב דברי האור-שמה, שרבה (לגרסה דידן, וכן גרסת הכס"מ. והשטמ"ק הגיה 'רבה') הולך לשיטתו (בסנהדרין כז) שעד זומם אינו נפסל למפרע אלא מכאן ולהבא, כי חידוש הוא שחידשה תורה לסמוך על האחרונים ולא על הראשונים, ואין לך בו אלא משעת חידושו, ולכן כל העדויות שהעיד עד שהזום – כשרות. ולפי זה מובן שאם הוזמו לאתר הקרבת האשם – ייאכל, כי בשעת הקרבת האשם אכן היה ספק אמיתי [גם לפי מצב ידיעתנו כיום] המחייב אשם תלוי. אבל למאי דקיימא לן